

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ÖNNUR AÐALDEILD

MÁL GESTS JÓNSSONAR OG RAGNARS HALLDÓRS HALL gegn
ÍSLANDI

(Kæfur nr. 68273/14 og 68271/14)

DÓMUR

STRASBORG

30. október 2018.

(Vísað til yfirdeildar 06/05/2019)

*Þessi dómur verður endanlegur í samræmi við fyrirmæli 2. mgr. 44. gr. sáttmálans.
Texti hans kann að sæta ritstjórnarbreytingum.*

Í máli Gestis Jónssonar og Ragnars Halldórs Hall gegn Íslandi

kveður Mannréttindadómstóll Evrópu (önnur aðaldeild), sem situr í deild skipaðri:

Julia Laffranque, *forseta*,
Robert Spano,
İşıl Karakaş,
Paul Lemmens,
Jon Fridrik Kjølbro,
Stéphanie Mourou-Vikström,
Ivana Jelić, *dómara*,

and Stanley Naismith, *deildarritara*,

eftir að hafa fjallað um málið á lokuðum fundi 2. október 2018,
upp eftirfarandi dóm, sem var samþykktur þann dag er síðast greinir:

MÁLSMEDFERÐ

1. Mál þetta á upphaf sitt í tveimur kærum (nr. 68273/14 og 68271/14) sem Gestur Jónsson („fyrsti kærandi“), of Ragnar Halldór Hall („annar kærandi“), lögðu fram gegn Íslandi á grundvelli 34. gr. samningsins um verndun mannréttinda og mannfrelsis („mannréttinasáttmálinn“) hinn 16. október 2014.

2. Í fyrirsvari fyrir kærendur var Geir Gestsson, lögmaður í Reykjavík. Í fyrirsvari fyrir ríkisstjórn Íslands („ríkið“) var Ragnhildur Hjaltadóttir, ráðuneytisstjóri í innanríkisráðuneytinu, sem umboðsmaður þess.

3. Kærendur töldu að með dómi héraðsdóms 12. desember 2013 og dómi Hæstaréttar 28. maí 2014 hefði verið brotið gegn rétti þeirra samkvæmt 6. og 7. grein mannréttinasáttmálans og 2. grein samningsviðauka nr. 7 við mannréttinasáttmálann.

4. Kæurnar voru sendar ríkinu 2. og 3. mars 2016, hvor um sig.

MÁLSATVIK

I. MÁLAVEXTIR

5. Fyrsti kærandi er fæddur 1950 og búsettur í Reykjavík. Annar kærandi er fæddur 1948 og búsettur í Reykjavík. Báðir kærendur eru lögmenn í Reykjavík.

6. Hinn 16. febrúar 2012 voru Y og Z ákærðir fyrir aðild að umboðssvikum og markaðsmisnotkun ásamt tveimur öðrum einstaklingum. Hinn 7. mars 2012, í samræmi við 31. gr. laga um meðferð sakamála (hér eftir

„sakamálaölög“), var fyrsti kærandi skipaður verjandi Y og annar kærandi var skipaður verjandi Z.

7. Hinn 7. mars 2012 var ákæra saksóknara gegn, m.a., Y og Z þingfest í Héraðsdómi Reykjavíkur. Við fyrirtöku í þinghaldi neituðu þeir sök í málinu gegn þeim. Frá mars til desember 2012 lögðu saksóknari og kærundur, ásamt hinum verjandanum í málinu, ítrekað fram röksemdir í frekari þinghöldum varðandi ýmis álitamál, svo sem um sönnunargögn sem saksóknarin hefði lagt fram, frestinn til þess að skila greinargerðum og kröfur verjenda um frávísun málsins. Kvað Hæstiréttur upp þrjá dóma um málsmeðferðaratriði í málinu.

8. Hinn 19. desember 2012, að höfðu samráði við saksóknara, kærundur og hinn verjandann, ákvað dómari héraðsdóms að aðalmeðferð málsins skyldi fara fram dagana 11. til 23. apríl 2013 Sama dag svaraði annar kærandi tölvupósti dómarans og sagði að þótt sjálfsagt væri að ákveða dagsetningar fyrir aðalmeðferðina vildi hann minna á að málið væri ekki tilbúið til aðalmeðferðar á þeim tíma þar sem ákærvaldið hefði ekki lagt fram umbeðin gögn og ekki gefið út vitnalista. Skömmu síðar svaraði dómari með orðunum „Gleðileg jóla!“.

9. 24. janúar og 7. mars 2013 lagði ákærvaldið fram frekari gögn í málinu. Í síðara þinghaldinu óskuðu kærundur og hinn verjandinn eftir frekari fresti til að kynna sér gögnin og jafnframt eftir fresti til aðalmeðferðar, meðal annars á þeim forsendum að framlagningu gagn væri ekki lokið. Með úrskurði sama dag hafnaði héraðsdómur kröfunni.

10. Í þinghaldi 21. mars 2013 lögðu ákærvaldið og einn verjandi fram frekari gögn. Kærundur og hinn verjandinn kröfðust þess að ákærvaldið afhenti þeim tiltekin gögn. Í þinghaldi 25. mars 2013 kröfðust kærundur og hinn verjandinn þess að nýju að aðalmeðferð yrði frestað um 6-8 vikur til að þeim gæfist ráðrúm til að kynna sér hinn nýju gögn sem lögð höfðu verið fram af hálfu ákærvaldsins. Með úrskurðum 26. mars 2013 hafnaði héraðsdómur báðum kröfum. Með dómi 4. apríl 2013 vísaði Hæstiréttur málinu frá.

11. Hinn 8. apríl 2013 rituðu kærundur hvor sitt bréfið til héraðsdómarans í málinu þar sem þeir færðu fram rök fyrir því að þeir teldu sig ekki samvisku sinnar vegna geta áfram störfum sem verjendur skjólstæðinga sinna. Töldu kærundur m.a. að þeir hefðu ekki verið upplýstir um frest til þess að leggja greinargerðir sínar fyrir Hæstarétt áður en úrskurður var kveðinn upp 4. apríl 2013, ákærvaldið hefði ekki sinnt þeirri skyldu að senda varnaraðilum eintak af greinargerðum sínum vegna kærumálanna, varnaraðilar hefðu ekki haft viðunandi aðgang að mikilvægum gögnum, ákærvaldið hefði hlerað símtöl milli þeirra og skjólstæðinga þeirra og að með málsmeðferðinni allri hefði verið brotið gegn réttindum kæranda samkvæmt stjórnarskrá, sakamálaölögum og mannréttindasáttmálanum. Að lokum báru kærundur að svo gróflega hefði verið brotið gegn réttindum skjólstæðinga þeirra að þeim væri nauðugur sá kostur einn að segja sig frá frekari þátttöku í meðferð málsins. Tóku þeir fram

að þeir hefðu rætt þetta við skjólstæðinga sína og að þeir hefðu samþykkt ákvörðun þeirra. Kærendur fóru fram á að skipun þeirra yrði afturkölluð í samræmi við 6. mgr. 21. gr. laga nr. 77/1998, um lögmenn.

12. Sama dag svaraði héraðsdómari bréfum kærenda og synjaði beiðnum þeirra. Vísaði dómari til sakamálalaga og lögmannelaga. Ítrekaði hann að aðalmeðferð málsins færi fram 11. apríl 2013 eins og áður hefði verið ákveðið. Kærendur svöruðu bréfinu um hæl, vísuðu til fyrri rökstuðnings síns og sögðu að þeir myndu ekki mæta til aðalmeðferðar málsins 11. apríl 2013.

13. Hinn 11. apríl 2013 mættu Y og Z til aðalmeðferðar málsins ásamt nýjum verjendum. Kærendur mættu ekki til aðalmeðferðarinnar og voru þeir ekki kvaddir til af réttinum. Dómsformaður bókaði fyrrgreind bréfaskipti milli hans og kærenda og lýsti því að enginn kostur væri annar en að leysa kærendur frá störfum sínum sem verjendur. Y og Z voru skipaðir nýir verjendur og aðalmeðferð frestað um ótiltekinn tíma. Ákærvaldið krafðist þess að lagðar yrðu réttarfarssektir á kærendur fyrir að misbjóða virðingu dómsins, sbr. 223. gr. sakamálalaga (sjá 32. mgr. hér að neðan).

14. Fyrir þessum dómstóli héldu kærendur því fram að samkvæmt fréttum hefði dómsformaður hafnað kröfu ákærvaldsins berum orðum og tekið fram að ekki væru uppfyllt skilyrði til álagningu sekta á þeim tíma. Ríkið hélt því hins vegar fram að í bókum réttarins (sem ekki voru lagðar fyrir dómstólinn) kæmi ekki fram að dómsformaður hefði tekið afstöðu varðandi þetta atriði. Í öllu falli taldi ríkið að yfirlýsingin hefði ekki verið formleg, hún hefði ekki verið færð til bókar og að mikil óvissa ríkti um hvort hún hefði verið gefin og, ef svo væri, hvað hefði í raun verið sagt.

15. Ný aðalmeðferð fór fram fyrir héraðsdómi dagana 4. til 14. nóvember 2013. Þá hafði dómsformaður sagt sig frá málinu og nýr dómari verið skipaður.

16. Með dómi 12. desember 2013 voru Y og Z sakfelldir ásamt hinum sakborningunum tveimur. Ennfremur voru kærendur hvor um sig sektaðir um 1.000.000 krónur (u.þ.b. 6.200 evrur á viðkomandi tíma) með vísan til a- og b-liðar 1. mgr. 223 gr. sakamálalaga fyrir að misbjóða virðingu réttarins og valda óþörfum drætti á málinu með því að mæta ekki til aðalmeðferðar málsins 11. apríl 2013 og skaða þannig hagsmuni skjólstæðinga sinna og hinna sakborninganna. Var dómurinn kveðinn upp að kærendum fjarstöddum.

17. Hinn 13. desember 2013 skutu kærendur dóminum til Hæstaréttar að því er varðaði álagningu sektanna með áfrýjunarstefnu sem ákærvaldið lagði fram að beiðni þeirra. Fyrir Hæstarétti kröfðust kærendur aðallega að dómur héraðsdóms yrði felldur úr gildi að því er varðaði álagningu réttarfarssektanna og, til vara, að sektin yrði lækkuð ef Hæstiréttur hafnaði kröfunni um ógildinguna.

18. Í greinargerðum sínum til Hæstaréttar töldu kærendur í fyrsta lagi að þeim hefði verið gerð refsing án þess að þeir fengju tækifæri til þess að verjast kröfum ákærvaldsins eða vitneskju um þann ásetning réttarins að leggja á þá

réttarfarssæktir. Með því hefði verið brotið gegn rétti þeirra til réttlátrar málsmeðferðar skv. 1.-3. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans og 70. gr. stjórnarskrárinnar. Í öðru lagi töldu kærendur að þeir hefðu haft lögmæta ástæðu til þess að segja sig frá málinu og að skilyrði laga til þess að leggja á þá sektir hefðu ekki verið uppfyllt.

19. Að því er varðar fyrst kröfurnar báru kærendur að þeir hefðu á engu stigi málsins verið upplýstir um að héraðsdómur hefði í huga að leggja á þá sektir og að þeim hefði ekki verið gefinn kostur á að taka til varna fyrir héraðsdómi, sem væri grundvallarþáttur í réttinum til réttlátrar málsmeðferðar.

20. Að því er varðar síðari kröfuna töldu kærendur m.a. að álagning sekta á þá sem verjendur hefði ekki verið í samræmi við sakamálalög, þar sem þeir hefðu ekki verið verjendur á þeim tíma sem dómur héraðsdóms var kveðinn upp. Töldu þeir að skv. 224. gr. sakamálalaga hefði átt að sekta þá þegar í stað sem „aðra“. Þá töldu kærendur að sú háttsemi þeirra sem um ræddi hefði ekki átt sér stað meðan á málsmeðferð stóð, eins og krafist er skv. sakamálalögum. Í öllu falli gæti háttsemi þeirra ekki talist hafa misboðið virðingu réttarins þar sem þeir hefðu ekki verið viðstaddir neitt þinghald með þeim dómurum sem lagt hefðu á sektirnar og úrskurðað um málsástæður í málinu. Ennfremur töldu kærendur að aðgerðir þeirra hefðu verið í þágu hagsmuna skjólstæðinga sinna og að skjólstæðingar þeirra hefðu samþykkt ákvarðanir þeirra.

21. Kærendur lögðu fram skrifleg sönnunargögn með greinargerðum sínum til Hæstaréttar. Þeir óskuðu ekki eftir að taka skýrslu af vitnum né heldur að þeir gæfu sjálfir skýrslu fyrir réttinum.

22. Munnlegur málflutningur fór fram í Hæstarétti þar sem lögmenn komu fram fyrir hönd kærenda. Ekki voru teknar skýrslur af vitnum og kærendur gáfu ekki skýrslu fyrir réttinum.

23. Fyrir kærendur mættu tveir verjendur fyrir Hæstarétt, einn fyrir hvorn. Hins vegar héldu kærendur því fram fyrir þessum dómstóli að vegna þess takmarkaða tíma sem veittur var til þess að flytja málið fyrir Hæstarétti hefði hvor verjandi um sig flutt mál beggja kærenda.

24. Samkvæmt samantekt annars kærenda á munnlega málflutningnum fyrir Hæstarétti töldu kærendur m.a. að ákvörðun um að leggja á réttarfarssæktir væri *ex proprio motu* ákvörðun réttarins án aðkomu aðila og því væri ekki hægt að ógilda hana og vísa henni aftur til dómstóls á fyrsta dómstigi. Ennfremur töldu kærendur að vísun málsins aftur í hérað til nýrrar meðferðar vegna brota á sakamálalögum og 6. gr. mannréttindasáttmálans gæti aldrei verið lögmæt á þessu stigi þar sem fresturinn til þess að leggja á þá sektir væri útrunninn. Samkvæmt 223. og 224. gr. sakamálalaga væri einungis unnt að sekta kærendur sem „verjendur“ í efnisdómi í sakamálinu á hendur skjólstæðingum þeirra, eða sem „aðra“ við aðalmálsmeðferðina í sakamálinu á hendur skjólstæðingum þeirra. Að auki töldu kærendur að fjárhæð sektarinnar væri tífold á við sektir sem lagðar höfðu verið á í fyrri

málum og ekki væri kveðið á um neina hámarksupphæð í sakamálalögunum. Þá vísuðu kærendur til lögmætisreglunnar í sakamálum (69. gr. stjórnarskrárinnar) og regluna um *lex certa*.

25. Með dómi 28. maí 2014 staðfesti meirihluti í Hæstarétti (þrír af fimm dómurum) dóm héraðsdóms að því er varðar sektirnar sem lagðar voru á kærendur.

26. Í dómi sínum lýsir Hæstiréttur málsatvikum af nákvæmni. Er þar vísað til þeirrar skyldu lögmanna skv. 20. gr. lögmanna laga að að taka við skipun eða tilnefningu sem verjandi eða í sakamáli ef þeir fullnægðu til þess hæfisskilyrðum að lögum. Ennfremur taldi Hæstiréttur að kærendur gætu ekki sagt sig frá verki sem verjendur í sakamáli með vísan til 6. mgr. 21. gr. lögmanna laga, þar sem sú málsgrein ætti einungis við um einkamál. Ákvörðun þeirra um að sækja ekki þinghaldið þrátt fyrir að héraðsdómur hefði synjað beiðni þeirra um að veita þeim lausn sem verjendur væri ekki í samræmi við lög eða hagsmuni skjólstæðinga þeirra eða hinna sakborninganna. Yfirlýsingar þeirra um að segja af sér sem verjendur hefði jafnframt falið í sér gróft brot gegn starfsskyldum þeirra sem verjendur samkvæmt 1. mgr. 34. gr. og 1. mgr. 35 gr. sakamálalaga. Hefðu kærendur í engu virt lögmætar ákvarðanir héraðsdómarans sem hefði við svo búið einskis annars úrkosti átt en að leysa þá undan verjendastörfum og skipa aðra í þeirra stað til að tryggja sakborningum réttargæslu.

27. Þá lýsti Hæstiréttur í smáatriðum þeim lagaákvæðum sem við áttu um réttarfarssektir, það er að segja 222.--224. gr. sakamálalaga og tók fram að í ákvæðunum væri ekkert að finna um neitt hámark sekta. Taldi rétturinn ennfremur að sektirnar sem lagðar höfðu verið á kærendur hefðu í eðli sínu verið refsing.

28. Ennfremur var í dóminum að finna eftirfarandi röksemdafærslu:

„Eins og áður segir er í síðari málslið 1. mgr. 222. gr. [sakamálalaga] heimild til handa ákærvaldinu að höfða sérstakt mál vegna brota gegn þessum kafla laganna [XXXV. kafla]. Í samræmi við almennar reglur ber þá að gefa þeim sem mál er höfðað gegn kost á að koma að vörnum. Slíkt mál var ekki höfðað. Á hinn bóginn var eins og áður segir einnig unnt að viðhafa þá málsmæðferð að dómari sakamálsins myndi kveða á um réttarfarssektir, sbr. fyrri málslið [1. mgr. 222. gr.]. Þurfti þá ekki til sérstaka kröfu þar um af hálfu ákærvalds. Rök standa ekki til þess að telja [kærendur] hafa átt að njóta lakari réttarstöðu eftir því hvor framangreindra leiða væri farin þegar metið var hvort ætti að gera þeim réttarfarssekt sem jafnað yrði til refsingar, sbr. 70. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. og 1. og 3. mgr. 6. gr. [mannréttindasáttmálans], sbr. lög nr. 62/1994.

Þegar ljóst var að [kærendur] myndu ekki sinna þeirri skyldu sinni að mæta til þings og til álita kom að beita þá réttarfarssekt, hefði að réttu lagi átt að boða þá til sérstaks þinghalds og gefa þeim kost á að reifa sjónarmið sín í því efni, umfram það sem áður hafði skýrlega komið fram af þeirra hálfu í bréfaskiptum þeirra við héraðsdóm. Það var á hinn bóginn ekki gert. Þess í stað voru varnaraðilar leystir frá störfum í þinghaldinu 11. apríl 2013 og ákvörðun um viðurlög á hendur þeim tekin með dóminum 12. desember 2013.

Eins og greinir í V. kafla dómsins gaf ríkissaksóknari út áfrýjunarstefnu vegna þessa þáttar málsins. Var það gert að ósk [kærenda], sem áttu lögum samkvæmt rétt til þess að fá úrlausn æðra dóms að undangengnum munnlegum málflutningi þar, um þá réttarfarssækt sem þeim var gert að sæta í héraði. Réttur [kærenda] til þess að halda uppi vörnum á áfrýjunarstigi af þessu tilefni sætir að lögum engum takmörkunum og gátu þeir komið að öllum sjónarmiðum sínum við munnlegan flutnings málsins, eftir atvikum með því að þeir og vitni gæfu skýrslur fyrir dómi, sbr. 3. mgr. 205. gr. sakamálalaga, eða að undangengnu sérstöku vitnamáli, sbr. 1. mgr. 141. gr. sömu laga. Að þessu virtu horfir það [kærendum] ekki til réttarspjalla þótt sérstakur málflutningur hafi ekki farið fram í héraði, áður en sú ákvörðun var tekin þar að gera þeim réttarfarssækt. Samkvæmt þessu fullnægir málsmeðferð sú sem fram hefur farið ákvæðum laga og brýtur hún ekki í bága við regluna um réttláta málsmeðferð, sbr. 1. mgr. 70. gr. stjórnarskrárinnar og 1. mgr. og 3. mgr. 6. gr. [mannréttindasáttmálans], sbr. og lög nr. 62/1994. Er hér til hliðsjónar vísað til dóms [dómstólsins] í máli Weber gegn Sviss frá 22. maí 1990 og dóms í máli T gegn Austurríki frá 14. nóvember 2000. Að þessu virtu og að öðru leyti með skírskotun til forsendna hins áfrýjaða dóms verður staðfest ákvæði hans um réttarfarssækt á hendur [kærendum].“

29. Minnihlutinn var samþykkur þeirri niðurstöðu meirihlutans að sú háttsemi kærenda að að mæta ekki til þings í sakamálinu á hendur skjólstæðinga sinna hefði ekki verið samræmi við lög og brotið gegn skyldum þeirra sem verjendur. Einnig var minnihlutinn samþykkur því að háttsemi þeirra hefði leitt til dráttar á málinu og að sektir þær sem lagðar voru á væru í eðli sínu refsing.

30. Hins vegar komst minnihlutinn að svohljóðandi niðurstöðu:

„Er ljóst var að [kærendur] myndu ekki mæta til þinghalds var samkvæmt ákvæðum [XXXV. kafla sakamálalaga] rétt að boða til dómþings þá strax í framhaldinu, kynna [kærendum] sakarefnið og gefa kost á andmælum um ákvörðun sekta. Það var á hinn bóginn ekki gert, en [kærendur] leystir frá störfum í þinghaldinu 11. apríl 2013 og nýir verjendur skipaðir í þeirra stað, en ákvörðun um sektir á hendur [kærendum] tekin með dómi í efnismálinu 12. desember 2013 án þess að þeim, sem þá höfðu ekki lengur stöðu verjenda, hefði verið kynnt sakarefnið og gefinn kostur á að koma að vörnum, bæði hvað varðar álagningu sekta og fjárhæð þeirra.

Samkvæmt framansögðu var meðferð málsins í héraði ábótavant en lög standa ekki til þess að þessum þætti héraðsdómsins verði vísað heim í hérað til nýrrar meðferðar. Þar sem svo háttaði til við meðferð málsins teljum við rétt að fella hið áfrýjaða ákvæði héraðsdóms um réttarfarssæktir úr gildi.“

II. TILVÍSUN TIL LAGA

31. Ákvæðin í Stjórnarskrá lýðveldisins Íslands, sem við sögu koma, eru svohljóðandi:

69. gr.

„Engum verður gert að sæta refsingu nema hann hafi gerst sekur um háttsemi sem var refsiverð samkvæmt lögum á þeim tíma þegar hún átti sér stað eða má fullkomlega jafna til slíkrar háttsemi. Viðurlög mega ekki verða þyngri en heimiluð voru í lögum þá er háttsemin átti sér stað.“

70. gr.

„Öllum ber réttur til að fá úrlausn um réttindi sín og skyldur eða um ákæru á hendur sér um refsiverða háttsemi með réttlátri málsmeðferð innan hæfilegs tíma fyrir óháðum og óhlutdrægum dómstóli. Dómþing skal háð í heyranda hljóði nema dómari ákveði annað lögum samkvæmt til að gæta velsæmis, allsherjarreglu, öryggis ríkisins eða hagsmuna málsaðila.

Hver sá sem er borinn sökum um refsiverða háttsemi skal talinn saklaus þar til sekt hans hefur verið sönnuð.“

32. Viðeigandi ákvæði laga um meðferð sakamála nr. 88/2008 eru svohljóðandi:

31. gr.

„...“

Enn fremur er skylt að skipa ákærða verjanda ef í málinu fer fram aðalmeðferð samkvæmt ákvæðum XXV. kafla nema ákærði hafi sjálfur valið sér verjanda skv. 32. gr. og vilji ekki fá hann skipaðan sem slíkan eða óski eftir að flytja mál sitt sjálfur skv. 29. gr.

Heimilt er dómara að skipa sakborningi verjanda þótt hann hafi ekki óskað þess ef hann er að mati dómara ekki fær um að gæta hagsmuna sinna sem skyldi við meðferð máls fyrir dómi.

...“

34. gr.

„Nú óskar sakborningur eftir því að skipun eða tilnefning verjanda verði afturkölluð og nýr verjandi skipaður eða tilnefndur og skal þá verða við slíkri ósk nema hætta sé á að málið tefjist af þeim sökum.

...“

35. gr.

„Hlutverk verjanda er að draga fram í málinu allt sem verða má skjólstæðingi hans til sýknu eða hagsbóta og gæta réttar hans í hvívetna.

...“

140. gr.

„Þegar gagnaöflun eftir fyrirmælum þessa kafla fer fram fyrir dómi hér á landi skal farið eftir ákvæðum II. og XVIII.–XX. kafla eftir því sem átt getur við. Dómari, sem gagnaöflun fer fram fyrir, tekur ákvarðanir og úrskurðar um atriði varðandi framkvæmd hennar.

Ef sérstakt tilefni verður til þess meðan á gagnaöflun stendur fyrir öðrum dómi getur aðili óskað eftir því að frekari gagna verði aflað þar en var beiðst í byrjun. Ákveður hlutaðeigandi dómari hvort orðið verði við slíkri ósk.“

141. gr.

Eftir því sem átt getur við skal ákvæðum 140. gr. beitt þegar sönnunargagna er aflað í héraði í tengslum við rekstur máls fyrir Hæstarétti.

...“

171. gr.

„...“

Ekki skiptir máli hvenær yfirlýsingar, mótmæli og sönnunargögn koma fram undir rekstri máls.“

196. gr.

„Með þeim takmörkunum sem leiðir af öðrum ákvæðum laga þessara er heimilt að áfrýja héraðsdómi til Hæstaréttar til þess að fá:

- a. endurskoðun á ákvörðun viðurlaga,
- b. endurskoðun á niðurstöðum sem byggðar eru á skýringu eða beitingu réttarreglna,
- c. endurskoðun á niðurstöðum sem byggðar eru á mati á sönnunargildi annarra gagna en munnlegs framburðar fyrir héraðsdómi,
- d. ómerkingu á dómi og heimvísun máls,
- e. frávísun máls frá héraðsdómi.

Við áfrýjun dóms er jafnframt heimilt að leita endurskoðunar á úrskurðum sem kveðnir hafa verið upp og ákvörðunum sem teknar hafa verið undir rekstri máls í héraði.

Nú er héraðsdómi áfrýjað í einhverjum þeim tilgangi sem um ræðir í 1. mgr. og er þá um leið heimilt að leita endurskoðunar á niðurstöðum hans um kröfu skv. XXVI. kafla, enda hafi verið leyst úr henni að efni til og ákærði eða kröfuhafi hafi krafist endurskoðunar fyrir sitt leyti. Verði héraðsdómi ekki áfrýjað samkvæmt framansögðu er ákærða og kröfuhafa hvorum um sig heimilt að áfrýja sérstaklega úrlausn dómsins um kröfuna að efni til en um það málskot fer eftir reglum um áfrýjun dóms í einkamáli.“

204. gr.

„Hæstiréttur getur kveðið upp dóm um frávísun máls frá réttinum vegna galla á málátílbúnaði þar fyrir dómi án þess að málflutningur fari áður fram. Á sama hátt getur Hæstiréttur ómerkt héraðsdóm ef verulegir gallar hafa verið á meðferð máls í héraði og vísað því frá héraðsdómi ef undirbúningi undir málshöfðun hefur verið áfátt í meginatriðum. ...“

...“

205. gr.

„...“

Hæstiréttur getur ákveðið að munnleg sönnunarfærsla fari þar fram í þeim mæli sem hann telur þörf, enda þyki honum í ljósi atvika ástæða til að ætla að sú sönnunarfærsla geti haft áhrif á úrslit máls.“

208. gr.

„...“

Hæstiréttur getur ekki endurmetið niðurstöðu héraðsdómara um sönnunargildi munnlegs framburðar nema hlutaðeigandi vitni eða ákærði hafi gefið skýrslu þar fyrir dómi.

...“

222. gr.

„Dómari ákveður sektir samkvæmt reglum þessa kafla af sjálfsdáðum og renna þær í ríkissjóð. Þó má höfða sjálfstætt mál vegna brota sem varða sektum samkvæmt þessum kafla.

Ef refsing liggur að auki eftir öðrum lögum við broti sem ákvæði þessa kafla taka til má hafa kröfu um hana uppi í öðru máli án tillits til ákvörðunar um réttarfararspekt.“

223. gr.

„Ákveða má sekt á hendur ákæranda, verjanda eða réttargæslumanni fyrir:

- a. að valda af ásetningi óþörfum drætti á máli,
- b. að brjóta gegn banni skv. 1. eða 2. mgr. 11. gr.,
- c. að viðhafa ósæmileg ummæli, skrifleg eða munnleg, fyrir dómi um dómara eða aðra menn,
- d. að misbjóða virðingu dóms á annan hátt með framferði sínu í þinghaldi.

Ákærða eða öðrum þeim sem gefur skýrslu fyrir dómi má ákveða sekt fyrir brot gegn b-, c- eða d-lið 1. mgr.

Ákveða má sekt á hendur öðrum en þeim sem ákvæði 1. og 2. mgr. taka til fyrir að brjóta gegn banni skv. 1. eða 2. mgr. 11. gr., að hlýða ekki fyrirskipunum dómara sem miða að því að halda uppi reglu á dómþingi eða að koma þar annars hneykslanlega eða ósæmilega fram.

Nú telur dómari að brotið hafi verið gegn 1.–3. mgr. en brot er smávægilegt að hans dómi. Getur hann þá ákveðið að víta þann brotlega í stað þess að gera honum sekt.

Fyrir Hæstarétti má ákveða sekt á hendur ákæranda eða verjanda ellegar þeim báðum í senn fyrir tilefnislaust málskot. Enn fremur má gera ákæranda, verjanda eða réttargæslumanni sekt fyrir vítaverða vanrækslu eða önnur glöp við meðferð máls í héraði eða við undirbúning eða meðferð máls fyrir Hæstarétti. Ákvæði 1.–4. mgr. taka til meðferðar máls fyrir Hæstarétti eftir því sem við getur átt.“

224. gr.

„Nú gengur dómur í máli og skal þá sekt á hendur ákæranda, ákærða, verjanda eða réttargæslumanni ákveðin þar. Ef máli lýkur með öðrum hætti skulu sektir á hendur þeim ákveðnar í úrskurði.

Sektir á hendur öðrum en þeim sem greindir eru í 1. mgr. skulu ákveðnar í úrskurði jafnskjótt og brot er framið.“

33. 6. mgr. 21. gr. laga nr. 77/1998, um lögmenn, er svohljóðandi:

„...“

Lögmaður getur á öllum stigum sagt sig frá verki sem honum hefur verið falið, en gæta verður hann þess að umbjóðandi hans verði ekki af þeim sökum fyrir réttarspjöllum.

LAGAATRIÐI

I. SAMEINING KÆRANNA

34. Með hliðsjón af sambærilegum málavöxtum og lagaatriðum hefur dómstóllinn ákveðið að sameina kærurnar tvær í samræmi við 1. mgr. 42. gr. reglna dómstólsins

II. MEINT BROT GEGN 1. MGR. 6. GR. MANNRÉTTINDASÁTTMÁLANS

35. Kærendur kvörtuðu undan því að Héraðsdómur Reykjavíkur hefði fjallað um mál þeirra og sakfelld þá að þeim fjarstöddum. Töldu þeir að með því hefði verið brotið gegn 1. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans. Þá töldu kærendur að Hæstiréttur hefði ekki, og hefði ekki getað, bætt úr réttarskerðingunni fyrir héraðsdómi. Viðeigandi ákvæði er svohljóðandi:

„1. Þegar kveða skal á um réttindi og skyldur manns að einkamálarétti eða um sök, sem hann er borinn um refsivert brot, skal hann eiga rétt til réttlátrar og opinberrar málsmeðferðar innan hæfilegs tíma fyrir sjálfstæðum og óvilhóllum dómstóli. Sé skipan hans ákveðin með lögum. Dóm skal kveða upp í heyranda hljóði, en banna má fréttamönnum og almenningi aðgang að réttarhöldunum að öllu eða nokkru af siðgæðisástæðum eða með tilliti til allsherjarreglu eða þjóðaröryggis í lýðfrjálsu landi eða vegna hagsmuna ungmenna eða verndar einkalífs málsaðila eða, að svo miklu leyti sem dómstóllinn telur brýna nauðsyn bera til, í sérstökum tilvikum þar sem opinber frásögn mundi torvelda framgang réttvísinnar.

2. Hver sá sem er borinn sökum um refsiverða háttsemi skal talinn saklaus þar til sekt hans hefur verið sönnuð að lögum.

3. Hver sá sem borinn er sökum um refsiverða háttsemi skal eigi njóta minni réttar en hér greinir:

a. Hann fái án tafar, á máli sem hann skilur, vitneskju í smáatriðum um eðli og orsök þeirrar ákæru sem hann sætir.

b. Hann fái nægan tíma og aðstöðu til að undirbúa vörn sína.

c. Hann fái að halda uppi vörnum sjálfur eða með aðstoð verjanda að eigin vali. Hafi hann ekki nóg fé til að greiða lögfræðiaðstoð skal hann fá hana ókeypis ef það er nauðsynlegt vegna réttvísinnar.

d. Hann fái að spyrja eða láta spyrja vitni sem leidd eru gegn honum. Séð skal um að vitni, sem bera honum í vil, komi fyrir dóm og séu spurð á sama hátt og þau vitni sem leidd eru gegn honum.

e. Hann fái ókeypis aðstoð túlks ef hann skilur hvorki né talar mál það sem notað er fyrir dómi.“

36. Ríkið mótmælti þessum málatilbúnaði.

Meðferðarhæfi

37. Að mati dómstólsins er kæran ekki augljóslega illa grunduð í skilningi a-liðar 3. mgr. 35. gr. mannréttindasáttmálans. Ennfremur telur dómstóllinn að hún sé ekki ótæk til meðferðar á neinum öðrum forsendum. Hún verður því að teljast meðferðarhæf.

B. Málsástæður

1. Sjónarmið aðila

(a) Kærendur

38. Kærendur töldu að 6. gr. mannréttindasáttmálans ætti við í málinu. Staðhæfðu þeir að Hæstiréttur hefði komist að þeirri niðurstöðu að sektir þær sem þeim voru gerðar teldust refsing í skilningi 6. gr. mannréttindasáttmálans. Um það var ekki deilt milli aðila. Í þessu sambandi vísuðu kærendur til málsins *T. gegn Austurríki* (nr. 27783/95, ECHR 2000-XII) og *Weber gegn Sviss* (nr. 11034/84, 22. maí 1990, A-deild nr. 177) og töldu að ólíkt því sem raunin var í þeim málum hefði ekki verið kveðið á um neina hámarkssekt í íslenskum lögum.

39. Kærendur héldu fram að þeir hefðu sætt lögsókn og hlotið refsingu fyrir héraðsdómi að þeim fjarstöddum og að þeir hefðu engra réttinda notið samkvæmt 6. gr. mannréttindasáttmálans áður en á þá voru lagðar sektir með dómi héraðsdóms 12. desember 2013. Engu að síður hefði Hæstiréttur staðfest dóminn og talið að nægjanlegt hefð verið fyrir kærendur að njóta þessara réttinda fyrir Hæstarétti.

40. Kærendur töldu að þegar málsmeðferð ætti sér stað á tveimur dómstigum í aðildarríki bæri ríkinu að veita réttindi samkvæmt 6. grein mannréttindasáttmálans á báðum dómstigum.

41. Kærendur töldu að með áfrýjunarmáli væri ekki unnt að leiðrétta þann annmarka að engin málsmeðferð hefði átt sér stað á fyrsta dómstigi í sakamáli, hvað sem liði svigrúm réttarins til mats samkvæmt landslögum. Kærendur héldu fram að þótt áfrýjunardómstóll gæti að öðru óbreyttu bætt úr algerum skorti á málsmeðferð á fyrsta dómstigi gæti hann einungis leiðrétt annmarka á fyrsta dómstigi með því að fella úr gildi sakfellingu dómstólsins á fyrsta stigi eða með því að vísa málinu aftur á fyrsta dómstig til nýrrar meðferðar. Til stuðnings þessari röksemdafærslu vísuðu kærendur m.a. til málsins *De Cubber gegn Belgíu* (32.-33. mgr., 26. október 1984, A-deild nr. 86).

42. Töldu kærendur að samkvæmt íslenskum réttarfars- og hegningarlögum hefði málmeðferðin fyrir Hæstarétti verið takmarkaðri en málsmeðferð fyrir héraðsdómi og að þeir hefðu notið minni réttinda fyrir æðri dómstólnum. Af þeim sökum hefði Hæstiréttur ekki að fullu getað bætt úr brotunum geng réttindum þeirra á fyrsta dómstigi.

43. Kærendur töldu einnig að brotið hefði verið gegn 2. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans þar sem málið gegn þeim hefði hafist með sakfellingu af hálfu dómstóls á fyrsta stig en engri ákæru á hendur þeim. Töldu þeir einnig að ekki væri unnt að sanna sök nema sönnunarfærsla færi fram fyrir héraðsdómi, né heldur væri hægt að sanna sök fyrir Hæstarétti án þess að þeir fengju tækifæri til þess að taka skýrslur af vitnum og flytja mál sitt fyrir réttinum.

44. Að því er varðar brot gegn þeim réttindum sem kveðið er á um í 1. mgr. 6. gr., tekin saman með 3. gr. 6. gr. mannréttindasáttmálans báru kærendur að engin ákæra hefði verið gefin út á hendur þeim, sem hefði átt að vera forsenda þess að þeir nytu allra réttinda skv. 6. gr. sáttmálans. Ennfremur hefði þeim ekki verið boðið að vera viðstaddir þinghaldið þegar dómurinn var kveðinn upp né heldur hefði þeim verið gert viðvart um dóminn.

45. Ennfremur töldu kærendur að þeim hefði ekki verið veittur tími eða aðstaða til þess að undirbúa vörn sína, og þeim hefði ekki verið veitt tækifæri til þess að taka til varnar sjálfir eða með aðstoð verjenda fyrir héraðsdómi. Þá hefði Hæstiréttur ekki geta bætt úr þessum annmarka með því einu að bjóða þeim aðstoð verjenda fyrir Hæstarétti.

46. Kærendur báru ennfremur að þeim hefði ekki verið boðið að taka til máls eða taka skýrslur af vitnum fyrir Hæstarétti. Töldu þeir það þáð hefði staðið upp á Hæstarétt að bjóða þeim að gefa skýrslur og taka skýrslur af vitnum. Í þessu sambandi vísuðu kærendur til málanna *Sigurþór Arnarsson gegn Íslandi* (nr. 44671/98, 35.-38. mgr., 15. júlí 2003), *Botten gegn Noregi* (19. febrúar 1996, 52.-54. mgr., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-I), og *Sadak o.fl. gegn Tyrklandi* (nr. 1) (nr. 29900/96 og 3 til viðbótar, 67. mgr., ECHR 2001-VIII). Kærendur höfðu þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að þeir hefðu getað eða átt að fara fram á það sjálfur í samræmi við 3. mgr. 205. gr. sakamálagaga eða með því að höfða vitnamál fyrir öðrum héraðsdómstóli í samræmi við 1. mgr. 141. gr. sömu laga. Töldu kærendur að ef lítið væri til orðalags greinanna hefði nálgun Hæstaréttar í málið þeirra ekki verið í samræmi við landslög og lagahefð og að ekki hefði verið um að ræða virkan eða raunhæfan rétt. Að auki hefði það farið gegn 2. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans að gera þeim skylt að höfða sérstakt vitnamál í því skyni að sanna sakleysi sitt.

47. Kærendur mótmæltu þeirri röksemdafærslu ríkisins að enginn ágreiningur hefði verið um málsatvik. Þótt ágreiningur aðila um málsatvik hefði verið takmarkaður gæti ríkið ekki gengið út frá því að kærendur þyrftu ekki að bera vitni eða taka skýrslur af vitnum.

48. Ennfremur mótmæltu kærendur þeirri röksemdafærslu ríkisins að þar sem þeir hefðu ekki farið fram á að taka skýrslur af vitnum eða gefa sjálfir skýrslu hefðu þeir sem reyndir lögmennt afsalað sér þeim rétti. Þeir ættu ekki að njóta minni réttinda vegna þess að þeir væru starfandi lögmennt. Afsal slíkra réttinda yrði að vera með ótvíræðum hætti og þeim ættu að fylgja

lágmarksöryggisráðstafanir sem hæfa mikilvægi þeirra. Kærendur hefðu ekki afsalað sér neinum réttindum sínum, hvorki með beinum eða óbeinum hætti.

(b) Ríkið

49. Ríkið var sammála kærendum um að sektirnar sem um ræðir teldust refsing og að líta yrði á brot kærenda sem „refsiverð“ í skilningi 6. gr. mannréttindasáttmálans. Það hefði einnig verið viðurkennt af Hæstarétti. Viðurkenndi ríkið jafnframt að réttað hefði verið yfir kærendum og þeir sakfelldir að þeim fjarstöddum.

50. Hins vegar taldi ríkið að með dómi Hæstaréttar 28. maí 2014, þar sem staðfestur var dómur héraðsdóms frá 12. desember 2013, hefði ekki verið brotið gegn rétti kærenda til réttlátrar málsmeðferðar skv. 6. gr. mannréttindasáttmálans.

51. Benti ríkið á að mannréttindadómstóllinn hefði ítrekað komist að þeirri niðurstöðu að aðildarríki hefðu vítt svigrúm til mats að því er varðar val á leiðum til þess að tryggja að réttarkerfi þeirra samræmdist kröfum 6. gr. mannréttindasáttmálans. Að mati ríkisins fælu annmarkarnir á málsmeðferð í héraðsdómi ekki í sjálfu sér brot ef úr annmörkunum væri bætt við áfrýjun. Krafan um réttlæti í 6. gr. mannréttindasáttmálans hefði verið túlkuð þannig að hún næði til málsmeðferðarinnar í heild, og þannig mætti bæta úr annmörkunum á einu dómstigi á síðara dómstigi. Í 6. gr. mannréttindasáttmálans fælist ekki krafa um að áfrýjunardómstóll mælti fyrir um endurupptöku máls á fyrsta dómstigi ef ný gögn væru lögð fram á áfrýjunarstigi, og rétturinn til endurupptöku máls væri ekki sem slíkur meðal þeirra réttinda og þess frelsis sem tryggt væri með mannréttindasáttmálanum. Í því sambandi vísaði ríkið til ákvörðunar framkvæmdastjórnarinnar í málinu *Callaghan o.fr. gegn Bretlandi* (nr. 14739/89, ákvörðun framkvæmdastjórnarinnar frá 9 May 1989, Decisions and Reports 60, bls. 296).

52. Ríkið taldi að Hæstiréttur hefði viðurkennt að annmarkar hefðu verið á málsmeðferðinni fyrir héraðsdómi og að málsmeðferðin hefði ekki verið í samræmi við kröfur 6. gr. mannréttindasáttmálans. Hins vegar hefði aðgengi kærenda að áfrýjunarferlinu fyrir Hæstarétti ekki verið takmarkað á neinn hátt á þeim forsendum að þeir hefðu verið fjarstaddir málsmeðferðina fyrir héraðsdómi. Þeim hefði verið mögulegt að flytja mál sitt fyrir Hæstarétti þannig að málsmeðferðin í heild samrýmdist 6. gr. mannréttindasáttmálans. Með ferlinu fyrir Hæstarétti hefði með fullnægjandi hætti verið bætt úr annmörkunum á málsmeðferðinni fyrir héraðsdómi.

53. Að mati ríkisins væri álitamálið fyrir dómstólnum hvort Hæstiréttur hefði haft getu til þess að bæta úr annmörkunum á málsmeðferðinni á fyrsta dómstigi. Samkvæmt sakamálalögum hefði svigrúm Hæstaréttar til endurmats verið mjög vítt. Sakborningur gæti áfrýjað dómi í því skyni að fá fram endurskoðun á mati héraðsdóms varðandi lagaatriði og endurmati á sönnunargögnum. Einu skorðurnar sem Hæstarétti hefðu verið settar væru að

rétturinn gæti ekki endurmetið sönnunargildi munnlegra skýrslugjafa fyrir héraðsdómi. Hæstiréttur gæti, ef þurfa þætti, tekið vitnaskýrslur og metið sönnunargildi skýrslanna. Svigrúm Hæstaréttar til endurmats hefðu því ekki staðið í vegi fyrir því að kærendur gætu gripið til allra þeirra varna sem þeir hefðu getað gripið til fyrir héraðsdómi.

54. Taldi ríkið að af málinu *Sigurþór Arnarsson gegn Íslandi* (sjá tilvísun að ofan) mætti ráða að það teljist ekki afgerandi brot gegn 6. gr. mannréttindasáttmálans þótt málsmeðferð fyrir áfrýjunardómstóli sé að nokkru leyti takmarkaðri en málsmeðferð á fyrsta dómstigi og að þetta ætti einnig við þegar áfrýjunardómstóll hefði heimildir til þess að endurmeta álitamál um staðreyndi máls.

55. Tók ríkið fram að kærendur hefðu ekki á neinu stigi lagt fram neinar röksemdir fyrir Hæstarétt sem féllu utan við heimildir réttarins til endurmats. Svo virtist sem enginn ágreiningur hefði verið milli aðila um málavexti. Samskiptin milli kæranda og héraðsdóms, sem vörðuðu hið meinta brot, hefðu farið fram með bréfaskiptum og tölvupósti og þannig hefðu kærendur ekki verið í verri aðstöðu til þess að halda uppi röksemdafærslu sinni fyrir Hæstarétti en ef þeim hefði verið gefið tækifæri til þess að halda uppi vörnum fyrir héraðsdómi. Þótt ferlið fyrir Hæstirétti væri almennt takmarkaðra en málsmeðferðin á fyrsta dómstigi kæmi það í sjálfu sér ekki í veg fyrir eða skerti möguleika þeirra til varnar í þessu máli.

56. Ríkið taldi að samkvæmt sakamálalögum væri nægileg úrræði sem Hæstiréttur hefði getað gripið til ef einhver ágreiningur hefði verið milli kæranda varðandi málavexti og nauðsynlegt hefði verið að kalla til vitni til skýrslugjafar eða heimila kærendum að gefa sjálfir skýrslu. Vísaði ríkið til 3. mgr. 205. gr. og 1. gr. 141. gr. sakamálalaga í þessu sambandi. Til beggja ákvæða hefði verið vísað af hálfu kæranda fyrir Hæstarétti. Hæstiréttur hefði ekki getað beitt 1. mgr. 141. gr. og þótt 3. mgr. 205. gr. hefði einungis verið beitt einu sinni fyrir Hæstarétti ítrekaði ríkið að málavextir í máli kæranda hefðu verið afar óvenjulegir. Ennfremur taldi ríkið að rétturinn hefði einnig getað ómerkt dóm héraðsdóms og vísað málinu aftur til fyrsta dómstigs í samræmi við 3. mgr. 208 gr. sakamálalaga. Hins vegar hefði ekki verið þörf á því vegna þess hvernig áfrýjanir kæranda hefðu verið upp byggðar og rökstuddar.

57. Ríkið hafnaði þeirri staðhæfingu kæranda að Hæstarétti hefði verið skylt að bjóða þeim að taka skýrslur af vitnum eða gefa sjálfir skýrslur fyrir réttinum. Báðir væru reyndir lögmenn sem nutu aðstoðar lögmanns fyrir Hæstarétti og því hefði engin þörf verið á því að leiðbeina þeim í þeim efnum.

58. Loks benti ríkið á að í málflutningi sínum fyrir Hæstarétti hefðu kærendur haldið því fram að ekki væri unnt að vísa málinu aftur til héraðsdóms til nýrrar meðferðar. Af því mætti sjá að kærendur hefðu ekki sett fram rök um að nauðsynlegt væri að vísa málinu aftur til neðra dómstigs.

2. Álit dómstólsins

59. Að því er varðar gildi 6. gr. mannréttindasáttmálans í þessu máli vísar dómstóllinn til þess að kærendur voru hvor um sig sektaðir um u.þ.b. 6.200 evrur á grundvelli a- og d-liða sakamálalaga fyrir að misbjóða virðingu réttarins og valda ónauðsynlegum töfum í málinu með því að mæta ekki til þinghaldsins og skaða þannig hagsmuni skjólstæðinga þeirra og annarra sakborninga. Við mat á því hvort um hafi verið að ræða „sök um refsiverða háttsemi“ beitir dómstóllinn þremur viðmiðum sem almennt eru nefnd „Engel viðmiðin“. Fyrsta viðmiðið er lagaleg flokkun brotsins samkvæmt innlendum rétti, annað er sjálft eðli brotsins og hið þriðja er þyngd refsingarinnar sem viðkomandi á yfir höfði sér. Annað og þriðja viðmið hafa sjálfstætt gildi hvort um sig en ekki og þurfa ekki að uppfyllast saman. Það kemur hins vegar ekki í veg fyrir horft sé til beggja í senn ef sjálfstæð greining á hvoru viðmiði fyrir sig getur ekki leitt til skýrrar niðurstöðu um hvort um refsiverða háttsemi sé að ræða (sjá *Sergey Zolotukhin gegn Rússlandi*, [GC], nr. 14939/03, 53 mgr., 10/02/2005). Í fjölda mála hefur dómstóllinn komist að þeirri niðurstöðu að sektir fyrir að misbjóða virðingu réttar í tengslum við meðferð mála fyrir innlendum dómstólum hafi ekki talist „refsing“ (sjá t.d. *Ravnsborg gegn Svíþjóð*, nr. 14220/88, 30.-36. mgr., 23/02/1994; *Putz gegn Austurríki*, nr. 18892/91, 33. mgr., 22/02/1996; *Schreiber og Boetsch gegn Frakklandi*, nr. 58751/00, 11/12/2003 (ákv.); *Toyaksi o.fl. gegn Tyrklandi*, nr. 43569/08, 20/10/2010 (ákv.); *Zugic gegn Króatíu*, nr. 3699/08, 31/05/2011, 63.-71. mgr.). Sú staðreynd að sekt sé veruleg leiðir ekki ein og sér til þeirrar niðurstöðu að brot geti talist „refsivert brot“ (sjá *Brown gegn Bretlandi*, nr. 38644/97, 24/11/1998 (ákv.)). Í máli þar sem ákvarðaður var stuttur fangelsisdómur vegna þess að virðingu réttar var misboðið var það niðurstaða dómstólsins að brotið hefði talist „refsivert brot“ (sjá *Kyprianou gegn Kýpur*, [GC], nr. 73797/01, 64. mgr., 15/12/2005; *Zaicevs gegn Lettlandi*, nr. 65022/01, 31.-36. mgr., 31/07/2007). Sömuleiðis, í máli þar sem lögð var á veruleg sekt að viðlagðri fangelsisvist kæranda án þess að honum væri tryggt réttarhald taldi dómstóllinn einnig að um væri að ræða „refsivert brot“ (sjá *T. gegn Austurríki*, nr. 27783/95, 61.-67. mgr., 14/11/2000). Ef litið er til þessa máls vekur það athygli dómstólsins að í lögum um meðferð sakamála eru settar fram reglurnar um álagningu sekta en ekki er kveðið á um neina hámarksfjárhæð þeirra. Dómstóllinn bendir einnig á að sektirnar sem lagðar voru á voru verulegar. Ennfremur var það niðurstaða Hæstaréttar að sektin sem lögð hefði verið á kærendur hefðu verið refsing (sjá 27. mgr. hér að framan). Ekki var deilt um þessa niðurstöðu Hæstaréttar milli aðila, sem voru sammála um að sektirnar sem lagðar voru á teldust „refsivert brot“. Af þeim sökum, og með sérstakri hliðsjón af fyrsta Engel viðmiðinu [og] flokkun brotsins að innlendum rétti sér dómstóllinn ekki ástæðu til ágreinings við Hæstarétt. Samkvæmt því verður að líta svo á að háttsemi kæranda hafi talist „refsivert brot“ í refsiréttarlegum skilningi 1. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans, sem hefur þannig gildi í þessu máli.

60. Dómstóllinn vekur athygli á því að tryggingarnar sem greinir í 6. gr. mannréttindasáttmálans eru sérgreindir þættir réttarins til þeirrar réttlátu málsmeðferðar sem kveðið er á um í 1. mgr. sömu greinar. Við þessar aðstæður telur dómstóllinn óþarft að kanna gildi 3. mgr. að því er varðar kæru kæranda þar sem staðhæfingar þeirra fela eðli máls samkvæmt í sér kæru til dómstólsins um að málsmeðferðin hafi verið óréttlát (sjá *Shkalla gegn Albaníu*, nr. 26866/05, 67. mgr., 10. maí 2011). Að mati dómstólsins gildir hið sama um kæru kæranda sem byggir á 2. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans (sjá 43. og 46. mgr. hér að framan) þar sem hún beinist að efni til einnig að þeim skorti á réttlátri málsmeðferð sem fólst í sakfellingu þeirra að þeim fjarstöddum af hálfu héraðsdóms og í kjölfarið meinta vanrækslu Hæstaréttar að bæta úr annmörkunum sem voru á málmeðferðinni á fyrsta dómstigi. Í ljósi framangreinds mun dómstóllinn takmarka umfjöllun sína við álitamálið um hvort málsmeðferðin í heild sinni hafi verið réttlát í skilningi 1. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans.

61. Hinar almennu meginreglur varðand málsmeðferð að sakborningum fjarstöddum koma fram í málinu *Sejdovic gegn Ítalíu* [GC], nr. 56581/00, 81.-95. mgr, ECHR 2006-II.

62. Dómstóllinn ítrekar að þótt málsmeðferð sem á sér stað að sakborningi fjarstöddum fari ekki í sjálfu sér gegn 6. gr. mannréttindasáttmálans, verður að líta svo á að um sé að ræða synjun um réttláta málsmeðferð ef manni sem fær á sig útvistardóm er ekki mögulegt síðar að fá nýja ákvörðun frá dómstóli sem heyrir sjónarmið hans um forsendur ákærunnar, bæði að því er varðar lagagrunn og málsatvik, ef ekki er sýnt að hann hafi afsalað sér rétti sínum til þess að mæta fyrir réttinn og taka til varna (sjá *Sejdovic*, sem vísað er til hér að framan, 82. mgr., og *Hokkeling gegn Niðurlöndum*, nr. 30749/12, 58. mgr., 14. febrúar 2017).

63. Dómstóllinn vísar ennfremur til langrar dómaframkvæmdar sinnar þess efnis að það er grundvallarregla að það kemur fyrst og fremst í hlut innlendra yfirvalda, einkum dómstóla, að túlka og beita innlendum lögum það er því ekki hlutverk dómstólsins að fjalla um meinta lögvillu eða staðreyndavillur sem innlendir dómstólar kunna að vera sakaðir um, nema og að því marki að þær hafi falið í sér brot gegn réttindum og frelsi sem tryggt er með mannréttindasáttmálanum, til að mynda í undantekningartilvikum þegar þegar slíkir misbrestir geta talist fela í sér „ósanngirni“ sem ekki samræmist 6. gr. mannréttindasáttmálans. Dómstóllinn ætti ekki að koma fram í hlutverki dómstóls á fjórða dómstigi og því mun hann ekki bera brögður á mat innlendra dómstóla nema líta megi á niðurstöður þeirra sem gerræðislegar eða augljóslega ósanngjarnar (sjá *Moreira Ferreira gegn Portúgal* (nr. 2) [GC], nr. 19867/12, 83. mgr., 11. júlí 2017).

64. Í þessu máli er ekki um það deilt milli aðila að kærendur voru dæmdir að þeim fjarstöddum í héraði. Dómstóllinn fellst á og minnir á að réttarhöldin hófust að nýju 4. nóvember 2013 eftir að dómarinn hafði skipað nýja verjendur, og með dómi 12. desember 2013 voru kærendur dæmdir til

greiðslu sektar (sjá 16. mgr. hér að framan). Einnig er óumdeilt, eins og Hæstiréttur Íslands tekur einnig fram (sjá 28. mgr. hér að framan) að þeir voru hvorki kvaddir til þess að mæta fyrir héraðsdómi né heldur upplýstir um þau áform héraðsdóms að leggja á þá sektir með vísan til sakamálalaga. Því mun dómstóllinn beina sjónum að því hvort málsmeðferðin við áfrýjunina til Hæstaréttar hafi falið í sér úrræði fyrir kærendur í formi nýrrar umfjöllunar um málavexti og lagaatriði ákærunnar á hendur þeim í samræmi við þá meginreglu sem lýst er hér að framan (sjá 61.-62. mgr. hér að framan). Áður en ráðist er þá umfjöllun sér dómstóllinn að lokum ástæðu til þess að taka fram að í dóminum í málinu *De Cubber gegn Belgíu* (sem vísað er til hér að framan í 33. mgr.) sem kærundur byggja á (sjá 41. mgr. hér að framan) taldi dómstóllinn að grundvallarannmarki, sem varðaði raunverulega skipan hins innlenda dómstóls, sem var mál sem tengdist innra skipulag réttarkerfisins, væri slíkur að áfrýjunardómstóllinn var ekki í aðstöðu til þess að bæta úr annmarkanum við málsmeðferðina á áfrýjunarstigi. Þetta mál takmarkast aftur á móti við annmarka við meðferð máls fyrir héraðsdómi og því ekki þess eðlis að það vekji efasemdir um getu Hæstaréttar til þess að bæta úr annmörkunum á áfrýjunstigi, þó með fyrirvara um kröfurnar sem leiða af almennum grundvallarreglum í fordæmum dómstólsins, sem lýst er hér að framan (sjá 61.-63. mgr.).

65. Fyrst er þess að geta að kærundur áfrýjuðu dómi héraðsdóms til Hæstaréttar og lögðu fram gögn við áfrýjunina. Fyrir Hæstarétti var efnt til munnlegs málflutnings, þar sem kærendum var tryggð full málsvörn. Ennfremur hlýddi rétturinn á málsvörn verjenda og saksóknara í réttarhaldinu. Hæstiréttur fór yfir niðurstöður héraðsdóms á grundvelli málsástæðna og staðfesti dóm hins síðarnefnda dómstóls með því færa fram eigin sjálfstæða röksemdafærslu en byggja einnig á röksemdafærslu héraðsdóms varðandi lagastoð sektarálagningarinnar og fjárhæð sektarinnar.

66. Samkvæmt 196. gr. sakamálalaga var Hæstiréttur fyllilega til þess bær að fjalla ekki einvörðungu um lagaatriði heldur einnig um staðreyndir máls varðandi refsíðabyrgð, ákvörðun refsingar og mat á sönnunargildi skriflegra sönnunargagna annarra en munnlegrar skýrslugjafar fyrir héraðsdómi.

67. Í dómi sínum tók Hæstiréttur fram með skýrum hætti að kærundur ættu rétta á endurskoðun sektanna á æðra dómstigi, sem á þá höfðu verið lagðar, í kjölfar munnlegs málflutnings. Eins og ríkið hefur fallist á (sjá 52. mgr. hér að framan), taldi Hæstiréttur að málsmeðferðin fyrir héraðsdómi hefði ekki verið í samræmi við kröfur 6. gr. mannréttindasáttmálans og samsvarandi ákvæði 70. gr. stjórnarskrár Íslands (sjá 28. mgr. hér að framan). Hæstiréttur tók ennfremur fram að réttur kærenda til þess að taka til varna væri ekki háður neinum takmörkunum að lögum og að þeim hefði verið gefið tækifæri til þess að koma á framfæri hvers kyns sjónarmiðum við munnlegan málflutning í málinu og, eftir atvikum, með því að gefa sjálfir skýrslu og leiða fram vitni og vísaði í því sambandi við 3. mgr. 205. gr. sakamálalaga, eða með því að efna til sérstaks vitnamáls í samræmi við 1. mgr. 141. gr. sakamálalaga

(sjá 28. mgr. hér að framan). Hins vegar er óumdeilt af hálfu kærenda að þeir fóru ekki fram á að taka til máls eða kalla til vitni fyrir Hæstarétti (sjá 21.-22. mgr. hér að framan).

68. Kærandur töldu að það hefði verið hlutverk Hæstaréttar að gefa þeim kost á gefa skýrslur og kalla vitni til skýrslutöku og vitnuðu þeir til fordæma réttarins til stuðnings þessari röksemdafærslu (sjá 46. mgr. hér að framan). Voru þeir ósammála þeirri niðurstöðu Hæstaréttar, sem fram kom í dómi réttarins, að þeir hefðu sjálfir getað farið fram á að gefa skýrslur eða kalla til vitni í samræmi við 3. mgr. 205. gr. sakamálalaga, eða með því að efna til vitnamáls fyrir öðrum héraðsdómi í samræmi við 1. mgr. 141. gr. sömu laga. Töldu kærandur að ef litið væri til orðalags greinanna hefði nálgun Hæstaréttar í málið þeirra ekki verið í samræmi við landslög og lagahefð og að ekki hefði verið um að ræða virkan eða raunhæfan rétt.

69. Að mati dómstólsins er ekki hægt að fallast á röksemdir kærenda að þessu leyti af eftirfarandi ástæðum.

Í fyrsta lagi er það ekki krafa samkvæmt 6. gr. mannréttindasáttmálans að Hæstiréttur skyldi í þessu mála hafa frumkvæði að því að bjóða kændum að gefa skýrslu eða kalla til vitni. Eins og áður er getið (sjá 62. mgr. hér að framan) í málum þar sem sakborningur hefur verið sakfelldur að honum fjarstöddum kemur það í hlut áfrýjunardómstólsins að að veita vettvang til nýrrar umfjöllunar um réttmæti sakargifta á grundvelli laga og málsatvika. Það kemur síðar í hlut sakborninga að nýta sér þau úrræða til varna sem kveðið er á um í innlendum lögum. Dómstóllinn vekur athygli á því að kærandur nutu að fullu aðstoðar verjanda í málarekstrinum fyrir Hæstarétti.

70. Í öðru lagi, varðandi þá röksemdafærslu kærenda að nálgun Hæstaréttar að túlkun og beitingu 3. mgr. 205. gr. og 1. mgr. 141. gr. sakamálalaga hefði ekki verið í samræmi við innlend lög og réttarframkvæmd, er ítrekað að dómstóllinn, sem alþjóðlegur dómstóll, er ekki í aðstöðu til þess að bera bríður á túlkun Hæstaréttar á íslenskum lögum nema líta megi á túlkunina sem gerræðislega eða augljóslega ósanngjarna (sjá 63. mgr. hér að framan), þannig að dómstólnum eru þröngar skorður settar til endurtúlkunar.

71. Í þessu sambandi horfir dómstóllinn til þeirra röksemda kærenda, sem staðfestar eru af ríkinu, að í réttarframkvæmd fyrir Hæstarétti hafa aðeins í einu tilviki verið kölluð til vitni. Í ljósi þeirra meginreglna sem lýst er hér að framan er dómstóllinn ekki í aðstöðu til þess að horfa fram hjá þeim afdráttarlausu staðhæfingum í dómi Hæstaréttar (sjá 28. mgr. hér að framan) að „[r]éttur [kærenda] til þess að halda uppi vörnum á áfrýjunarstigi ... að lögum [hafi] engum takmörkunum [sætt] og gátu þeir komið að öllum sjónarmiðum sínum við munnlegan flutning málsins, eftir atvikum með því að þeir og vitni gæfu skýrslur fyrir dómi,“ en í því sambandi vísaði til ákvæða sakamálalaga.

72. Þannig telur dómstóllinn, með hliðsjón af röksemdafærslu Hæstaréttar, sem er æðsti dómstóll íslenska réttarkerfisins til túlkunar

innlendra laga, og þegar horft er til orðalags ákvæðanna sem um ræðir í ljósi málsatvika þessa máls (sjá 32. mgr. hér að framan) að ekki sé unnt að líta á túlkun Hæstaréttar og beitingu ákvæða sakamálalaga í máli kæranda sem gerræðislega eða augljóslega ósanngjarna í þeim skilningi sem leiða má af fordæmum dómstólsins (sjá 63. mgr. hér að framan).

73. Á grundvelli framangreinds er það niðurstaða dómstólsins að kærendum hafi verið veitt nægilegt tækifæri til þess að fá fram fyrir Hæstarétti nýja umfjöllun um réttmæti sakargifta á hendur þeim á grundvelli laga og málsatvika þar sem þeir hefðu átt möguleika til þess að setja fram málstað sinn í máli þessu í málsmæðferð sem samræmdist þeim kröfum um sanngirni sem tryggðar eru með 6. gr. mannréttindasáttmálans.

74. Í ljósi þessa telur dómstóllinn að ekki hafi verið brotið gegn 1. mgr. 6. gr. sáttmálans í þessu máli.

III. MEINT BROT GEGN 7. GR. MANNRÉTTINDASÁTTMÁLANS

75. Kærendur kvörtuðu undan því, með vísan til 7. gr. mannréttindasáttmálans, að þeir hefðu verið sakfelldir fyrir brot sem ekki væri refsivert brot samkvæmt íslenskum lögum og að þyngd refsingarinnar, sektir að fjárhæð 1.000.000 króna (u.þ.b. 6.200 evrur á þeim tíma sem um ræðir), hefði ekki verið fyrirsjáanleg.

1. mgr. 7. gr. sáttmálans er svohljóðandi:

„Engan skal telja sekan um afbrot hafi verknaður sá eða aðgerðaleysi, sem hann er borinn, eigi varðað refsingu að landslögum eða þjóðarétti þá framin voru. Eigi má heldur dæma mann til þyngri refsingar en lög leyfðu þegar afbrotið var framið. „

76. Ríkið mótmælti kröfu kæranda.

A. Tæming innlendra úrræða

1. Ríkið

77. Ríkið taldi að ekkert í gögnum málsins gæfi til kynna að kærendur hefðu vísað til 7. gr. að því er varðar þá umkvörtun að þyngd refsingar þeirra hefði ekki verið fyrirsjáanleg. Þennan hluta kærunnar ætti því að telja ótæka til meðferðar á þeirri forsendu að ekki hefðu verið tæmd öll innlend úrræði.

78. Í því sambandi vefengdi ríkið þær staðhæfingar að þeir hefðu haft uppi þessi rök í munnlegum greinargerðum sínum fyrir Hæstarétti. Samantekt á greinargerðunum sýndi ekki að kærendur hefðu í þessu sambandi vísað til 69. gr. stjórnarskrárinnar eða samsvarandi 7. gr. mannréttindasáttmálans, hvorki berum orðum né að efni til, og enga slíka röksemdafærslu væri að finna í dómi Hæstaréttar.

2. Kærendur

79. Kærendur töldu að engar formlegar kröfur væru um það í innlendum rétti að sakborningur setti fram málsástæður fyrir hinum innlendu dómstólum. Í því sambandi vísuðu þeir til 2. mgr. 171. gr. sakamálalaga þar sem kveðið er á um að röksemdafærsla megi koma fram á hvaða stigi sem er við meðferð sakamáls, hvort heldur er munnlega eða skriflega. Því ætti að taka til greina munnlegan framburð þeirra að því er varðar regluna um tæmingu innlendra úrræða.

80. Þá töldu kærendur að samkvæmt samantekt hinna munnlegu skýrslna sem þeir hefðu gefið væri ljóst að þeir hefðu haldið fram þeirri röksemd að með álagningu sektar að fjárhæð 1.000.000 krónur hefði verið brotið gegn 69. gr. stjórnarskrárinnar, þar sem ekki væri kveðið á um hámark sektarinnar með lögum og að fjárhæðin væri ekki í samræmi við fyrri framkvæmd Hæstaréttar. Þannig hefðu rökin verið sett fram að efni til og þeir hefðu gefið Hæstarétti færi á að fjalla um hvort fjárhæð sektarinnar hefði verið byggð á geðþótta og farið í bága við 7. gr. mannréttindasáttmálans.

3. Álit dómstólsins

81. Í ljósi þeirra gagna sem kærendur lögðu fram fellst dómstóllinn á að ráða megi af munnlegum skýrslum þeirra fyrir Hæstarétti að þeir hefðu vísað til lögmatísreglunnar í sakamálum (69. gr. stjórnarskrárinnar) og haldið fram að fjárhæð sektarinnar væri óvenjuhá og að engin ákvæði væri að finna í íslenskum lögum um hámarksfjárhæð réttarfarssekta. Því verður að telja að þessari tilteknu röksemd, sem á sér stoð í 7. gr. mannréttindasáttmálans hafi í raun verið haldið fram af kærendum fyrir Hæstarétti, a.m.k. að efni til, í samræmi við þær formkröfur og innan þess frests sem kveðið er á um í íslenskum lögum, og að rétturinn hefði þannig haft tækifæri til þess að fjalla um staðhæfingu kærenda um brot og bæta úr eftir því sem við hefði átt.

82. Því telur dómstóllinn að hafna beri andmælum ríkisins. Að mati hans er kæra þessi ekki augljóslega illa grunduð í skilningi a-liðar 3. mgr. 35. gr. mannréttindasáttmálans. Ennfremur telur dómstóllinn að hún sé ekki ótæk á neinum öðrum forsendum. Hún verður því að teljast meðferðarhæf.

B. Málsástæður

1. Sjónarmið aðila

(a) Kærendur

83. Kærendur töldu að ekki hefði átt að leggja á þá sekt sem verjendur vegna háttsemi þeirra við málsmeðferð fyrir dómi samkvæmt a- og d-liðum 1. mgr. 223. gr. þar sem þeir hefðu hvorki verið verjendur á þeim tíma sem sektirnar voru lagðar á, né hefði háttsemi þeirra átt sér stað meðan á málsmeðferð stóð fyrir dómi.

84. Ennfremur töldu þeir að fjárhæð sektarinnar, 1.000.000 krónur (u.þ.b. 6.200 evrur á þeim tíma sem um ræðir), hefði ekki verið fyrirsjáanleg með hliðsjón af landslögum eða dómaframkvæmd þar sem engin ákvæði væru um hámark sekta væri að finna í íslenskum lögum og hæsta sekt samkvæmt dómaframkvæmd Hæstaréttar hefði verið 100.000 krónur.

(b) Ríkið

85. Ríkið hélt fram þeirri röksemd að sektir hefðu verið lagðar á kærendur fyrir að segja sig frá skyldustörfum sínum sem verjendur og fyrir að mæta ekki til réttarhaldsins yfir skjólstæðingum þeirra á tilsettum tíma. Taldi ríkið að á þeim tíma sem kærendur hefðu látið undir höfuð leggjast að mæta til réttarhaldsins hefðu þeir verið skipaðir verjendur skjólstæðinga sinna og að ákvörðun þeirra um að mæta ekki til réttarhaldsins hefði verið háttsemi sem átti sér stað á þeim tíma sem réttað var í málinu. Þannig hefðu skilyrði 1. mgr. 223. gr. sakamálalaga verið uppfyllt.

86. Þá taldi ríkið að beiting Hæstaréttar á 1. mgr. 223. gr. sakamálalaga hefði verið í samræmi við hegningarlög. Benti ríkið á að dómstóllinn hefði sýnt varfærni í eftirlitshlutverki sínu þegar ákvarðað væri hvort beiting innlendra laga af hálfu innlendra dómstóla hefði farið gegn 7. gr. mannréttindasáttmálans og að í þessu máli væri ekkert sérstakt efni til þess af hálfu dómstólsins að setja eigin túlkun og framkvæmd innlendra laga í stað túlkunar og framkvæmdar hinna innlendu dómstóla.

2. Álit dómstólsins

(a) Almennar reglur

87. Þá tryggingu sem felst í 7. gr. mannréttindasáttmálans og liggur að kjarna réttarríkisins, ber að skýra og beita í samræmi við markmið og tilgang ákvæðisins þannig að það veiti virka vörn gegn gerræðislegri saksókn, sakfellingu og refsingu (sjá m.a. *Del Río Prada gegn Spáni* [GC], nr. 42750/09, 77. mgr., ECHR 2013).

88. Þannig takmarkast 7. gr. ekki við að fyrirbyggja afturvirka framkvæmd refsilaga til óhagræðis fyrir sakborning heldur felst með almennari hætti í því sú meginregla að einungis sé hægt að skilgreina brot og ákvarða refsingu samkvæmt lögum (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) og sú meginregla að refsilög megi ekki túlka vítt til óhagræðis fyrir sakborning, til að mynda með lögjöfnun. Af þessum meginreglum leiðir að brot verður að vera skilgreint með skýrum hætti í lögum, hvort heldur er landslögum eða alþjóðlegum lögum. Þessi krafa telst uppfyllt þegar einstaklingur getur gert sér grein fyrir því af orðalagi viðkomandi ákvæðis – og, ef þörf krefur, með stoð í túlkun þess af hálfu dómstóla og með lögfræðilegri ráðgjöf – hvaða athafnir eða athafnaleysi kunni að baka honum refsíábyrgð (sjá *Vasiliauskas gegn Litháen* [GC], nr. 35343/05, 154. mgr., ECHR 2015, með frekari tilvísunum).

89. Hversu skýrlega sem lagaákvæði er skrifað í öllum réttarkerfum, þar með talið í refsirétti, er óhjákvæmilegt að til einherrar lögræðilegrar túlkunar komi. Alltaf verður þörf á skýringu vafaatriða og aðlögun að breytilegum aðstæðum. Í raun er það svo í aðildarríkjum mannréttinasáttmálans að stöðug þróun refsiréttar í ljósi túlkunar af hálfu dómstóla er rótgróinn og óhjákvæmilegur liður í lagahefðinni. Ekki er unnt að skýra 7. gr. mannréttinasáttmálans á þann veg að hún útiloki að reglur um refsíabyrgð skýrist smám saman fyrir áhrif túlkunar af hálfu dómstóla frá einu máli til annars, enda sé þróunin sem af því leiðir í samræmi við eðli brotsins og fyrisjáanleg á eðlilegum forsendum (sjá *Vasiliasukas gegn Litháen* [GC], nr. 35343/05, -155. mgr., ECHR 2015).

90. Loks taldi dómstóllinn í málinu *Kononov gegn Lettlandi* ([GC], nr. 36376/04, 198. mgr., ECHR 2010), að „endurskoðunarvald dómstólsins hljóti að vera ríkara þegar þess er krafist samkvæmt mannréttinasáttmálanum sjálfum, 7. gr. hans í þessu tilviki, að sakfelling og dómur hafi átt sér lagastoð. Með 1. mgr. 7. gr. er dómstólnum gert að kanna hvort sakfelling kæranda hafi átt sér lagastoð á viðkomandi tíma og einkum og sér í lagi þarf dómstóllinn að fullvissa sig um að niðurstaða viðkomandi innlendu dómstóla hafi samrýmst 7. gr. mannréttinasáttmálans, jafnvel þótt munur hafi verið á lögfræðilegri nálgun og röksemdum þessa dómstóls og þeirra innlendu niðurstaðna sem um ræðir. Að ætla þessum dómstól minna vald en það mundi jafngilda því að svipta 7. gr. tilgangi.“

(b) Gildi þessara meginreglna fyrir fyrirbyggjandi mál

91. Ekki er að sjá að Hæstiréttur Íslands hafi með beinum hætti í dóm sínum frá 28. maí 2014 fjallað um röksemdirnar sem kærendur settu fram í munnlegri skýrslugjöf sinni. Hins vegar er ljóst af dóminum og vísuninni í honum til röksemda héraðsdóms varðandi lagastoðina fyrir réttarfarssektunum að Hæstiréttur taldi að a- og d-liðir 1. mgr. 223. gr. sakamálalaga ættu við í máli kæranda í ljósi málsatvika og vegna þess að viðeigandi málsmeðferð hefði verið beitt að því er varðaði hver skyldi ákvarða sektirnar og hvenær í samræmi við viðeigandi ákvæði. Að því er varðar fjárhæð sektanna féllst rétturinn á að í lögum væri ekki kveðið á um hámarksfjárhæð réttarfarssekta og að sektirnar sem lagðar hefðu verið á kærendur hefðu verið háar og því var niðurstaða réttarins að sektirnar hefðu jafngilt refsingu í skilningi 6. gr. mannréttinasáttmálans (sjá 27. mgr. hér að framan).

92. Að mati dómstólsins er mikilvægt að taka mið af því við umfjöllun um þetta mál að málið virðist af athugasemdum aðila og málsgögnum hafa verið hið fyrsta sinnar tegundar sem flutt er fyrir Hæstarétti í kjölfar áfrýjunar vegna fjarvistardóms héraðsdóms, þar sem með vísan til sakamálalaga voru lagðar sektir á verjendur sem sagt höfðu sig frá máli þvert á fyrirmæli réttarins þar sem málið var til meðferðar. Í þessu sambandi minnir dómstóllinn á fordæmi sín þess efnis að þegar innlendir dómstólar þurfa að

túlka ákvæði refsilaga með tilliti til tiltekinna málsatvika í fyrsta skipti verður túlkun á umfangi brotsins sem samræmist sem samræmist kjarna þess að jafnaði að teljast fyrirsjáanleg (*Jorgic v. Germany*, nr. 74613/01, 109. mgr., ECHR 2007-III).

93. Að því er varðar röksemdafærslu kæranda varðandi túlkun 223. gr. sakamálalaga telur dómstóllinn nægja að benda á að með lagagreininni er vissulega rennt lagastoð undir álagningu sekta á „verjendur“ vegna tiltekinnar háttsemi. Þótt hin eðlilega atburðarráðs væru sú að verjandi sé að störfum á þeim tíma sem sektin væri ákvörðuð, útilokar orðalag greinarinnar ekki ákvörðun sekta á verjanda sem annar hefur komið í staðinn fyrir, sem hefur sagt af sér eða sem leystur hefur verið frá störfum. Þannig telur dómstóllinn ekki að túlkun ákvæðisins af hálfu innlendra dómstóla hafi verið í andstöðu við raunverulegan kjarna brotsins sem um ræðir. Af þeim sökum, og að teknu tilliti til orðalagi ákvæðisins sem um ræðir (a- og b-liðir 1. mgr. 223. gr. sakamálalaga), telur dómstóllinn ekki að fyrir hendi séu nægjanlegar forsendur til þess að vefengja þá niðurstöðu Hæstaréttar að ákvæðin sem um ræðir hafi verið fullnægjandi lagagrundvöllur til álagningar sektanna. Af því leiðir að dómstóllinn fellst ekki á þá málsástæðu kæranda að ákvæðin, eins og þeim var beitt af Hæstarétti varðandi þau sérstökum málsatvik málsins sem lýst var af nákvæmni í dómi réttarins hafi skort fyrirsjáanleika í skilningi 7. gr. mannréttindasáttmálans. Í ljósi þessa telst nægir það ekki að í dómi Hæstaréttar sé ekki að finna beint andsvar við röksemdafærslu kæranda sem byggði á lögmatísreglunni í sakamálum til þess að dómstóllinn komist að annarri niðurstöðu.

94. Að því er varðar síðari röksemdafærslu kæranda að ekki skuli sérstaklega tilgreind hámarksfjárhæð sekta samkvæmt innlendum rétti veitir dómstóllinn því athygli að í 223. gr. sakamálalaga er allt að einu með skýrum hætti kveðið á um álagningu sekta á verjendur vegna þeirrar háttsemi sem lýst er í ákvæðinu. Ennfremur minnir dómstóllinn á samræmd dómafordæmi sín þess efnis að ekki sé unnt að skilja 7. gr. mannréttindasáttmálans þannig að hún komi í veg fyrir að reglur um refsíðabyrgð skýrist smám saman fyrir áhrif túlkunar af hálfu dómstóla frá einu máli til annars, enda sé þróunin sem af því leiðir í samræmi við eðli brotsins og fyrirsjáanleg á eðlilegum forsendum (sjá 89. mgr. hér að framan). Af því leiðir að sú staðreynd ein að í ákvæði í innlendra laga sé ekki kveðið á um hámark fjárhæðar sem leggja megi á í formi sektar leiði ekki í sjálfu sér að brotið sé gegn kröfum 7 gr. mannréttindasáttmálans. Ennfremur, þótt óumdeilt sé að sektirnar sem lagar voru á kærendur hafi verið umtalsvert hærri en sektir sem áður höfðu verið lagar á samkvæmt 223. gr. [sakamálalaga], minnir dómstóllinn á að einnig sé ljóst af athugasemdum aðila, sem lýst er hér að framan, að þetta mál var hið fyrsta sinnar tegundar og einnig mál þar sem Hæstiréttur taldi að eðli og alvarleiki háttsemi kæranda réttlættu álagningu sekta sem væru hærri en sektir sem lagðar höfðu verið á í öðrum fyrri málum þar sem málsatvik voru af öðrum toga. Því telur dómstóllinn í ljósi niðurstaðna Hæstaréttar að fjárhæð

sektanna sem um ræðir hafi verið í samræmi við kjarna brotsins og að kærendur hefðu getað séð hana fyrir á eðlilegum forsendum.

95. Því er það niðurstaða dómstólsins í þessu máli að brotið hafið verið gegn 7. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmálans.

IV. MEINT BROT GEGN 2. GR. SAMNINGSVIÐAUKA NR. 7 VIÐ MANNRÉTTINDASÁTTMÁLANN

96. Kærendur töldu að brotið hefði verið gegn rétti þeirra til málskots þar sem aðeins hefði verið fjallað um mál þeirra fyrir einum dómstóli, Hæstarétti.

2. gr. samningsviðauka nr. 7 við mannréttindasáttmálann, að því marki sem hún á við, er svohljóðandi:

„Sérhver sá, sem dómstóll finnur sekan um afbrot, skal hafa rétt til að láta æðri dóm fjalla á ný um sakfellinguna eða refsinguna. Um beitingu þessa réttar skal gilda löggjöf, þar á meðal um tilefni þess að beita meg.“

97. Ríkið mótmælti þessum málatilbúnaði.

A. Meðferðarhæfi

1. Sjónarmið aðila

(a) Ríkið

98. Ríkið taldi að kærendur hefðu ekki tæmt öll tiltæk innlend úrræði að því er varðar þennan lið í kæru þeirra. Taldi ríkið að í greinargerðum sínum til Hæstaréttar hefðu kærendur ekki gert kröfu um ómerkingu dóms héraðsdóms og að málinu yrði vísað aftur til héraðsdóms til nýrrar meðferðar. Ennfremur hefðu þeir ekki talið nauðsynlegt að efna til nýrra réttarhalda fyrir héraðsdómi, jafnvel þótt þeir hefðu haldið því fram að annmarkar hefðu verið á málmeðferð á fyrsta dómstigi og að með henni hefði verið brotið gegn 6. gr. mannréttindasáttmálans og 70. gr. stjórnarskrárinnar. Þá hefðu þeir hvergi í greinargerðum sínum fyrir Hæstarétti haldið því fram að Hæstiréttur gæti ekki bætt úr annmörkunum sem verið hefðu á málsmeðferðinni á hinu neðra dómstigi.

99. Benti ríkið á það, að því er varðar vísan kærenda til álits minni hluta Hæstaréttar, að það álit hefði ekkert réttarlegt gildi og að lagagrundvöllur niðurstöðu minni hlutans hefði verið óljós.

(a) Kærendur

100. Kærendur mótmæltu þessum málflutningi ríkisins. Töldu þeir að samkvæmt orðalagi 1. mgr. 204. gr. laganna og skýrri og samræmdri dómaframkvæmd Hæstaréttar væri það réttarins að ómerkja dóma af fyrsta dómstigi og mæla fyrir um nýja málsmeðferð að eigin frumkvæði. Þannig hefði það ekki verið skilyrði samkvæmt ákvæðinu að krafa um nýja

málsmeðferð væri lögð fram af málsaðilum. Ennfremur töldu kærendur að minni hlutinn hefði með skýrum hætti afgreitt álitaefnið um hvort ómerkja bæri dóminn af fyrsta dómstigi og gefa fyrirmæli um nýja málsmeðferð án þess að slík krafa kæmi fram.

101. Þá töldu kærendur að ekki hefði verið skylt að tæma úrræði með því að setja fram kröfur sem hefðu verið augljóslega illa grundaðar. Með vísan til álots minni hluta Hæstaréttar töldu kærendur að krafa um endurupptekningu málsins hefði verið illa grunduð, þar sem ekki væri til að dreifa neinu lagaákvæði sem heimilaði vísun þessa þáttar dóms héraðsdóms aftur á fyrsta dómstig til nýrrar meðferðar. Þá töldu þeir að endurupptaka á þessu stigi málsins hefði enga þýðing haft þar sem frestir til þess að leggja á þá sektir á fyrsta dómstigi skv. 223. og 224. gr. laganna hefðu verið liðnir.

2. Álit dómstólsins

102. Það er grundvallaratriði í verndarumgerðinni sem komið var á fót með mannréttindasáttmálanum að hún kemur til viðbótar landsbundnum kerfum til verndar mannréttindum. Þessum dómstól er falið eftirlit með framkvæmd samningsríkja á skyldum sínum samkvæmt mannréttindasáttmálanum. Honum ber ekki að koma í stað samningsríkja, sem bera ábyrgð á því að tryggja að þau grundvallarréttindi og mannfrelsi sem felast í sáttmálanum séu virt og vernduð á innlendum vettvangi. Ríkjum er ekki skylt að svara fyrir gerðir sínar fyrir alþjóðlegum stofnunum fyrr en þeim hefur gefist tækifæri til að bæta úr á vettvangi eigin réttarkerfis og þeir sem virkja eftirlitsheimildir dómstólsins með kæru gegn ríki verða því að beita fyrst þeim úrræðum sem fyrir hendi eru í hinu innlenda réttarkerfi (sjá meðal annarra heimilda *Vučković o.fl. gegn Serbíu* (fyrstu andmæli) [GC], nr. 17153/11 og 29 aðrar, 69.-70. mgr., 25. mars 2014).

103. Þótt beita verði reglunni um að neyta skuli allra innlendra úrræða af nokkrum sveigjanleika og án óþarfra formkrafna innan þess kerfis sem við lýði er varðandi verndun mannréttinda felst ekki einungis í þeirri kröfu að kærum skuli beina til þar til bærar dómstóla og að beita skuli þeim úrræðum sem til þess eru ætluð að andmæla umdeildum ákvörðunum sem haldið er fram að brjóti gegn einhverjum rétti samkvæmt mannréttindasáttmálanum. Í reglunni felst að jafnaði einnig að kærur sem síðar er ætlað að leggja fram á alþjóðlegum vettvangi þurfi að hafa komið fram fyrir þessum sömu dómstólum, að minnsta kosti að efni til, og í samræmi við formkröfur og tíma-mörk sem kveðið er á um í innlendum rétti (sjá meðal annarra heimilda *Azinas gegn Kýpur* [GC], nr. 56679/00, 38. mgr., ECHR 2004-III og *Nicklinson og Lamb gegn Bretlandi* (ákv.), nr. 2478/15 og 1787/15, 89. mgr., 23. júní 2015).

104. Tilgangurinn með reglunni um tæmingu innlendra úrræða er að gefa landsyfirvöldum (einkum dómsyfirvöldum) færi á að fjalla um ásökun sem sett er fram um brot gegn rétti samkvæmt mannréttindasáttmálum og, eftir því sem við á, að gera úrbætur áður en kæran er lögð fyrir

mannréttindadómstólinn. Að því marki sem fyrir hendi er á innlendum vettvangi úrræði sem gerir innlendum dómstólum færi á að fjalla, að minnsta kosti að efni til, um röksemdir fyrir því að brotinn hafi verið réttur samkvæmt mannréttindasáttmálanum, þá er það hið rétta úrræði til að beita. Hafi kæra sem lögð er fyrir mannréttindadómstólinn ekki verið borin undir innlenda dómstóla, annað hvort berum orðum eða að efni til, þegar unnt hefði verið að leggja hana fram við beitingu þeirra úrræða sem kæranda eru tiltæk, hefur innlenda réttarkerfinu verið synjað um tækifæri til þess að fjalla um álitamálið sem mannréttindasáttmálann varðar, sem reglunni um tæmingu innlendra úrræða er ætlað að veita því. Ekki nægir að kærandi kunni að hafa nýtt, án árangurs, annað úrræði sem kynni að hafa fellt úr gildi hina umdeildu aðgerð á öðrum forsendum, sem ekki tengjast kærinni um brot gegn rétti samkvæmt mannréttindasáttmálanum. Það er umkvörtunin á grundvelli mannréttindasáttmálans sem þarf að hafa komið fram á innlendum vettvangi til þess að talið verði að reyndar hafi verið allar „raunhæfar leiðir“. Fyrirkomulagið sem komið var á með mannréttindasáttmálanum er viðbótarúrræði við innlendan rétt og það væri andstætt því fyrirkomulagi ef kærandi gæti horft fram hjá mögulegum málatilbúnaði samkvæmt sáttmálanum og mótmælt umdeildri aðgerð fyrir innlendum yfirvöldum á tilteknum forsendum en síðan beint kæru til mannréttindadómstólsins með vísan til mannréttindasáttmálans á öðrum forsendum (sjá m.a. *Azinas*, sjá hér að framan, 38. mgr., og *Nicklinson og Lamb*, sjá hér að framan, 90. mgr.).

105. Fyrir dómstólnum töldu kærendur að brotið hefði verið á gegn rétti þeirra til málskots í sakamáli skv. 2. gr. samningsviðauka nr. 7 við mannréttindasáttmálann, þar sem um málsvörn þeirra var aðeins fjallað á einu dómstigi, þ.e. fyrir Hæstarétti.

106. Fyrir Hæstarétti kröfðust kærendur þess aðallega að dómur héraðsdóms skyldi felldur úr gildi að því er varðar ákvörðun um sekt þeirra, en til vara að sektin yrði lækkuð ef Hæstiréttur skyldi hafna aðalkröfu þeirra um ógildingu. Samkvæmt munnlegri skýrslugjöf kærenda fyrir Hæstirétti töldu þeir að ákvörðunin um að leggja á sektir samkvæmt innlendum lögum hefði verið ákvörðun að eigin frumkvæði (ex proprio motu) af hálfu réttarins sem um málið fjallaði, án þess að málsaðilar hefðu þar aðkomu, sem ekki væri unnt að ómerkja og vísa aftur til nýrrar meðferðar (sjá 24. mgr. hér að framan). Þá töldu þeir að samkvæmt innlendum ákvæðum um álagningu réttarfarssekta og samkvæmt 6. gr. mannréttindasáttmálans gæti endurupptaka ekki verið lögmæt (sjá 24. mgr. hér að framan).

107. Ljóst er, að mati dómstólsins, að kærendur byggðu ekki með beinum hætti á 2. gr. samningsviðauka nr. 7 við mannréttindasáttmálann í skriflegum greinargerðum sínum fyrir Hæstarétti né í munnlegum málflutningi sínum. Eins og segir berum orðum í dómi Hæstaréttar takmörkuðust kröfur þeirra í áfrýjunarmálinu, eftir því sem mál þetta varðar, við að krefjast aðallega ómerkingar þeirrar ákvörðunar héraðsdóms að leggja á réttarfarssektirnar og, til vara, að fjárhæð sektanna skyldi lækkuð ef Hæstiréttur hafnaði aðalkröfu

þeirra. Með öðrum orðum, óháð því hvort gert væri ráð fyrir þeim möguleika í sakamála­lögum að Hæstiréttur ómerkti dóm héraðsdóms að því er varðar álagningu réttar­fars­sektanna og gefa fyrirmæli um endurupptöku um það mál, lögðu kær­endur ekki fram þá kröfu í áfrýjunarmálinu að sé réttur leiddi með sjálfstæðum hætti af réttinum samkvæmt mannréttindasáttmálanum til áfrýjunar í sakamáli. Af því leiðir að eins og málið hefur verið lagt fyrir dómstólinn er ekki hægt að ráða af dómi Hæstaréttar, eða fylgiskjöllum með honum, að kær­endur hafi lýst kröfum sínum og forsendum við áfrýjunina til Hæstaréttar með þeim hætti að þeir geti talist hafa með fullnægjandi hætti hafa skírskotað efnislega til réttinda sinna samkvæmt 2. gr. samningsviðauka nr. 7 við mannréttindasáttmálann, sem þeir vísa nú til fyrir dómstólnum.

108. Við þessar aðstæður er það niðurstaða dómstólsins að kær­endur hafi ekki veitt Hæstarétti tækifæri, sem samningsríki ber að meginreglu til samkvæmt 35. gr. mannréttindasáttmálans, til þess að fjalla um og þar með koma í veg fyrir eða leiðrétta hið meinta brot af þess hálfu a samkvæmt mannréttindasáttmálanum (sjá *Unseen ehf gegn Íslandi*, nr. 55630/15, 19. mgr., 20. mars 2018).

109. Af þeim sökum ber að hafna þessari kröfu á grundvelli þess að ekki hafi verið leitað til hlítar leiðréttingar í heimalandinu í samræmi við 1. og 4. mgr. 35. gr. sáttmálans, *in fine*.

AF ÞESSUM SÖKUM HEFUR DÓMURINN KOMIST AÐ ÞEIRRI EINRÓMA NIÐURSTÖÐU

1. að sameina kærurnar,
2. að lýsa kærurnar varðandi 6. og 7. gr. meðferðarhæfar en aðrar kærur ótækar til meðferðar,
3. að ekki hafi verið brotið gegn 6. gr. mannréttindasáttmálans.
4. að ekki hafi verið brotið gegn 7. gr. mannréttindasáttmálans.

Gert á ensku og tilkynnt skriflega hinn 30. október 2018 í samræmi við 2. og 3. mgr. 77. gr. reglna dómstólsins.

Stanley Naismith
Ritari

Julia Laffranque
Forseti